

Sygn. akt IA Ca 732/12

Sygn. akt IA Ca 732/12

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 4 grudnia 2012 r.

Sąd Apelacyjny w Warszawie I Wydział Cywilny w składzie:

Przewodniczący: SSA Barbara Trębska

Sędziowie: SA Edyta Mroczek

SA Robert Obrębski (spr.)

Protokolant: sekr. sąd. Monika Likos

po rozpoznaniu w dniu 4 grudnia 2012 r. w Warszawie

na rozprawie sprawy z powództwa K. B.

przeciwko Skarbowi Państwa - Dyrektorowi Aresztu Śledczego W. B. w W.

o zadośćuczynienie

na skutek apelacji powoda

od wyroku Sądu Okręgowego Warszawa-Praga w Warszawie

z dnia 26 stycznia 2012 r., sygn. akt I C 102/09

1. oddala apelację;

2. przyznaje ze środków Skarbu Państwa – Sądu Okręgowego Warszawa – Praga w Warszawie na rzecz adwokata A. B. kwotę 2700 (dwa tysiące siedemset) złotych powiększoną o należną stawkę podatku od towarów i usług tytułem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego udzielonego powodowi z urzędu w postępowaniu apelacyjnym.

Sygn. akt I ACa 732/12

UZASADNIENIE

Pozwem z dnia 28 stycznia 2009 r. K. B. wniósł o zasądzenie od Skarbu Państwa reprezentowanego przez Dyrektora Aresztu Śledczego W. B. w W. kwoty 200000 zł tytułem zadośćuczynienia za naruszenie dóbr osobistych powoda przez stronę pozwaną. Powód podał w uzasadnieniu pozwu, we wskazanej jednostce służby więziennej odbywa karę pozbawienia wolności, stale przebywa w celach przeludnionych, w których na jednego więźnia przypada mniej niż wymagane przepisami 3 m² celi na jednego osadzonego. Powód podnosił, że był traktowany niehumanitarnie, nie miał zapewnionych właściwych warunków kwaterunkowych, cele były zawilgocone, w celi nie można było utrzymywać higieny osobistej, a miejsce sanitarne nie było wydzielone i nie zapewniało możliwości korzystania z niego z zachowaniem intymności. Według powoda, odbywanie kary w warunkach uwłaczających godności człowieka naruszało art 102 k.k.w., jak też art. 23 i 24 k.c. Na podstawie art. 448 k.c. powód domagał się zasądzenia zadośćuczynienia w wysokości wskazanej w żądaniu pozwu.

Strona pozwana wnosila o oddalenie powództwa. Nie zaprzeczając okoliczności okresowego przebywania przez powoda w przeludnionych celach, podnosiła, że było to spowodowane szczególnymi powodami w rozumieniu art. 248 k.k.w. Strona pozwana podnosiła, że powód dochodzi roszczenia za okres, w którym wskazany przepis obowiązywał, a jego prawidłowe zastosowanie wykluczało możliwość przyjęcia bezprawności działania strony pozwanej. Ponadto strona pozwana zaprzeczała pozostałym twierdzeniom powodowa i składając obszerny materiał dowodowy obrazujący warunki panujące w Areszcie Śledczym W. B. w W., jak też wyniki kontroli przeprowadzanych w tej jednostce, także przez Rzecznika Praw Obywatelskich, twierdziła, że zapewnione powodowi warunki odpowiadały obowiązujących w tym zakresie standardom i nie pozwalały na uznanie, że naruszone zostało prawo powoda do godnego odbywania kary pozbawienia wolności. Strona pozwana podniosła, że zawilgocenie cel było powodowane przez samych skazanych, którzy korzystali z możliwości gotowania wody w zajmowanych celach, których nie wietrzyli, zwłaszcza gdy przebywali poza nimi.

Wyrokiem z dnia 26 stycznia 2012 r. Sąd Okręgowy oddalił powództwo, odstąpił od obciążenia powoda kosztami procesu i przyznał adwokatowi M. D., działającemu z substytucji adwokata A. B., ze środków Skarbu Państwa, kwotę 3600 zł powiększoną o podatek od towarów i usług, tytułem kosztów nieopłaconej pomocy udzielonej powodowi z urzędu. Na podstawie obszernego materiału dowodowego zebranego w tej sprawie, Sąd Okręgowy ustalił, że K. B. od 1988 r. do 2004 r. odbywał karę pozbawienia wolności, zaś od dnia 20 czerwca 2006 r. przebywał w Areszcie Śledczym W. B. w W. w celu odbycia następnej kary ponad 5 lat pozbawienia wolności, którą miał zakończyć w listopadzie 2012 r.

Sąd Okręgowo szczegółowo opisał warunki odbywania przez powoda kary pozbawienia wolności w Areszcie Śledczym W. B. w W., w szczególności warunki zakwaterowania powoda w celach nr 14, 16 i 20 w pawilonie D, który nie był remontowany, w przeciwieństwie do innych bloków, i ustalił, że wyposażenie tych cel, chociaż odbiegało od cel znajdujących się w blokach wyremontowanych, było typowe dla tego rodzaju miejsc i nie odbiegało od obowiązującej w tym zakresie regulacji. Ponadto Sąd Okręgowy szczegółowo opisał warunki zaspokajania potrzeb higienicznych i uznał, że odpowiadały one obowiązującym standardom, w szczególności zapewniały osadzonym możliwość zaspokajania potrzeb fizjologicznych z zachowaniem niezbędnej intymności. Sąd Okręgowy ustalił, w szczególności na podstawie zeznań świadka K. W., że zawilgocenie cel było spowodowane głównie częstym korzystaniem przez osadzonych, w tym powoda, z możliwości gotowania wody w celach, które nie były właściwie wietrzone przez skazanych. Szczegółowe ustalenia Sąd Okręgowy poczynił również w zakresie wielkości cel, w których powód przebywał. Sąd Okręgowy ustalił, że powód przebywał w przeludnionych celach, w których na jedną osobę osadzoną przypadało mniej niż wymagane 3 m² powierzchni celi. Na podstawie dokumentów złożonych przez stronę pozwaną, Sąd Okręgowy ustalił, że powód był umieszczany w przeludnionych celach na czas określony na podstawie zarządzeń Dyrektora Aresztu Śledczego W. B. z dnia 9 maja 2006 r. oraz z dnia 12 lutego 2008 r. Sąd Okręgowy ustalił również, że o treści zarządzeń, które do grudnia 2009 r. były wydawane na podstawie art. 248 k.k.w., informowany był sędzia penitencjarny. Sąd Okręgowy wskazywał ponadto na wyniki kontroli, które były przeprowadzone przez Rzecznika Praw Obywatelskich w Areszcie Śledczym W. B. w W..

Ocenę znaczenia prawnego ustalonych okoliczności Sąd Okręgowy poprzedził wywodem dotyczących stanu prawnego i orzecznictwa dotyczącego możliwości naruszenia godności osadzonego przez zaniechanie zapewnienia godziwych warunków odbywania kary pozbawienia wolności. Sąd Okręgowy wskazał, że osoba pozbawiona wolności powinna być traktowana w sposób humanitarny, z poszanowaniem przyrodzonej godności człowieka, zapewnienie godziwych warunków odbywania kary pozbawienia wolności jest bowiem jednym z podstawowych wymagań prawnych i podlega ochronie konstytucyjnej. Odwołując się do orzecznictwa Sądu Najwyższego dotyczącego możliwości naruszenia dóbr osobistych przez zaniechanie zapewnienia osadzonym godnych warunków odbywania kary, Sąd Okręgowy wskazał, że podstawową przyczyną poniżającego traktowania osób osadzonych jest ich bezprawne umieszczanie w celach, w których powierzchnia na jedną osobę jest mniejsza niż 3 m². Stosownie bowiem do art. 110 § 2 k.k.w., na jedną osobę osadzoną nie może przypadać mniejsza powierzchnia celi. Sąd Okręgowy podniósł, że do dnia 6 grudnia 2009 r., w szczególnie uzasadnionych wypadkach i przy zachowaniu trybu określonego w art. 248 k.k.w., osoby pozbawione wolności czasowo mogły być osadzone w celach, w który powierzchnia na jednego więźnia była mniejsza niż 3 m².

Powołując się w szczególności na wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 października 2007 r., II CSK 269/07, Sąd Okręgowy wskazał, że umieszczenie osoby pozbawionej wolności przed 6 grudnia 2009 r., przy spełnieniu warunków określonych w art. 248 § 1 k.k.w., w celi, w której na jedną osobę przypadało mniej niż 3 m², było działaniem zgodnym z prawem i wyłączało bezprawność naruszenia dobra osobistego więźnia w rozumieniu art. 24 k.c., a tym samym i odpowiedzialność Skarbu Państwa z art. 448 k.c.

Odnosząc analizę stanu prawnego i orzecznictwa do okoliczności tej sprawy, Sąd Okręgowy przyjął, że w istotnym dla sprawy okresie powód przebywał w celach, w których na jedną osobę przypadało mniej niż 3 m² powierzchni celi. Za nieudowodnione Sąd Okręgowy uznał z kolei twierdzenie dotyczące niehumanitarnego traktowania powoda i uznał, że K. B. zapewniono odpowiednie warunki bytowe oraz dostęp do urządzeń sanitarnych, nie doszło więc do skumulowanego działania strony pozwanej, które naruszałyby godność powoda, ani do takiego jego natężenia, które świadczyłoby o zamiarze poniżenia powoda, zwłaszcza że zarzuty powoda nie zostały potwierdzone w zeznaniach przeważającej części świadków. Sąd Okręgowy wskazał, że świadkowie K. A. i W. S. nie pamiętali powoda, a ich zeznania nie wniosły nic istotnego do sprawy, zaś świadek K. D. nie potwierdzał, aby warunki panujące w Areszcie Śledczym W. B. były tak niekorzystne, jak to opisywał powód. Sąd Okręgowy dał ponadto wiarę świadkom zgłoszonym przez stronę pozwaną, którzy stale zajmowali się zapewnianiem skazanym odpowiednich warunków bytowych, zawodowo dysponowali więc odpowiednią wiedzą. Prawidłowe zastosowanie w stosunku do powoda art. 248 k.k.w. Sąd Okręgowy uznał za okoliczność wyłączającą możliwość przypisania stronie pozwanej bezprawności działania w rozumieniu art. 24 k.c. Tym samym Sąd Okręgowy nie dopatrywał się podstaw do zasądzenia na rzecz powoda zadośćuczynienia z art. 448 k.c.

Ponadto Sąd Okręgowy uznał, że przeciwko uwzględnieniu powództwa przemawia art. 5 k.c. Według Sądu Okręgowego, dochodząc zadośćuczynienia w rozpoznawanej sprawie, powód nadużywa prawa podmiotowego, które nie zasługuje na ochronę, zwłaszcza że poza jednostkami penitencjarnymi, istotnego dofinansowania wymagają placówki służby zdrowia i oświaty. Odstąpienie od obciążenia powoda kosztami procesu poniesionymi przez stronę pozwaną Sąd Okręgowy uzasadnił, odwołując się do sytuacji życiowej powoda oraz do art. 102 k.p.c.

Apelację od wyroku Sądu Okręgowego wniósł powód. Zaskarżając ten wyrok w całości, powód zarzucił Sądowi Okręgowemu naruszenie art. 233 k.p.c. przez zaniechanie wszechstronnego rozważenia zebranego materiału, w szczególności pominięcie zeznań świadków K. D., W. S. i K. A., jak również zaleceń zawartych w sprawozdaniu Rzecznika Praw Obywatelskich, z których to dowodów wynikało, że warunki panujące w celach, w których powód był osadzony, nie odpowiadały prawu i wykazywały poniżające, niehumanitarne traktowanie powoda, któremu nie zapewniono odpowiedniego wyposażenia do spania, ani miejsca do spożywania posiłków i załatwiania potrzeb intymnych. Naruszenia powołanego przepisu skarżący dopatrywał się ponadto w nieuzasadnionym oparciu się przez Sąd Okręgowy na zeznaniach świadków zgłoszonych przez stronę pozwaną. Apelacja została ponadto oparta na zarzucie naruszenia przez Sąd Okręgowy art. 6 w zw. z art. 24 i art. 448 k.c. przez nieuzasadnione przyjęcie, że okoliczności dotyczące naruszenia godności powoda przez stronę pozwaną nie zostały wykazane w tej sprawie oraz że nie zachodziły podstawy do zasądzenia na rzecz skarżącego zadośćuczynienia, które byłoby adekwatne do zakresu krzywdy doznanej przez skarżącego. Na podstawie podanych zarzutów powód wniósł o zmianę zaskarżonego wyroku, zasądzenie od strony pozwanej na rzecz powoda kwoty 200000 zł wraz z ustawowymi odsetkami od dnia doręczenia pozwanemu odpisu pozwu do dnia zapłaty oraz kosztów procesu, w tym kosztów zastępstwa procesowego z urzędu, ewentualnie o jego uchylenie i przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania i orzeczenia o kosztach postępowania apelacyjnego. W apelacji oraz podczas rozprawy apelacyjnej pełnomocnik powoda wniósł o przyznanie kosztów udziału w postępowaniu apelacyjnym i oświadczył, że nie zostały one uregulowane przez skarżącego ani w części, ani też w całości.

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje:

Apelacja powoda jest bezzasadna. Zaskarżony wyrok został oparty na prawidłowych ustaleniach faktycznych, które zostały oparte na właściwej ocenie dowodów, nie naruszały art. 233 k.p.c. i w całości zostały uznane przez Sąd Apelacyjny za podstawę rozstrzygnięcia o zasadności apelacji, której zarzuty stanowiły nieuzasadnioną polemikę

z prawidłowymi ocenami Sądu Okręgowego i nie zasługiwały na uwzględnienie, zwłaszcza że nie znajdowały potwierdzenia nawet w materiale dowodowym wskazanym w apelacji, w szczególności w części dotyczącej warunków bytowych panujących w celach, w których powód przebywał od czerwca 2006 r. Odbywanie kary pozbawienia wolności po raz kolejny przyczyniło się niewątpliwie do osadzenia powoda w bloku D, który nie był jeszcze wyremontowany, w związku z czym panujące tam warunki były trudniejsze niż w pozostałych blokach, jednakże nie były na tyle niekorzystne, aby można było uznać, że powód był traktowany w sposób niehumanitarny, poniżający oraz by strona pozwana podejmowała ukierunkowane działania mające na celu naruszenia prawa powoda do odbywania kary pozbawienia wolności w godnych warunkach. Zeznania świadków powołanych w apelacji, którzy zostali zgłoszeniu przez powoda, nie potwierdziły bowiem istotnej części zarzutów, większość tych świadków nie pamiętała powoda, zaś świadek K. D. nie oceniał warunków panujących w Areszcie Śledczym W. B. tak krytycznie, jak powód. Sąd Apelacyjny nie dopatrzył się ponadto naruszenia art. 233 k.p.c. przy ocenie przez Sąd Okręgowy wartości dowodowej zeznań świadków, którzy zostali zgłoszeniu przez stronę pozwaną, zwłaszcza że zeznania tych świadków były ze sobą spójne i w istotnym dla sprawy zakresie znajdowały potwierdzenie w zasadach doświadczenia życiowego. Jeśli bowiem osadzeni samodzielnie mogą przygotowywać gorące posiłki w celi, w tym mogą gotować wodę, brak innego zajęcia podczas pobytu w celach uprawdopodobnia okoliczność częstego korzystania przez osadzonych z tej możliwości i wykazuje, że takie czynności w istotnym zakresie mogły potęgować odczucie zawilgocenia cel, z zeznań świadków powołanych przez stronę pozwaną wynika natomiast, że nie były one wietrzone przez skazanych tak często, jakby na to wskazywała częstotliwość korzystania przez osadzonych z możliwości przygotowywania gorących napojów.

Za zasadnością apelacji nie przemawiały wyniki kontroli zewnętrznych, które były prowadzone w Areszcie Śledczym W. B. w istotnym dla sprawy okresie. Sprawozdanie Rzecznika Praw Obywatelskich, na które skarżący powoływał się w apelacji, wskazywało wprawdzie na potrzebę podjęcia działań mających na celu poprawę warunków odbywania kary pozbawienia wolności przez osoby osadzone we wskazanej jednostce penitencjarnej, nie wynikało z niego jednak, aby więźniowie byli traktowani w sposób niehumanitarny oraz by warunki panujące w tej jednostce urągały przyrodzonej godności człowieka. Apelacja nie została natomiast oparta na zakwestionowaniu ustaleń dotyczących prawidłowości zastosowania, także w stosunku do powoda, art. 248 k.k.w. w okresie obowiązywania tego przepisu, skarżący nie podnosił w szczególności, aby na podstawie tego przepisu nie były wydawane właściwe zarządzenia albo by nie był o nich informowany sędzia penitencjarny. Ustaleniami, które nie zostały zakwestionowane w apelacji, sąd II instancji jest związany, ponieważ zarzuty dotyczące faktów przyjętych za podstawę wydania wyroku zaskarżonego apelacją nie są brane pod uwagę z urzędu (tak zwłaszcza Sąd Najwyższy w uchwale składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 31 stycznia 2008 r., III CZP 49/07). Za udowodnione Sąd Apelacyjny uznał więc, że osadzenie powoda w przeludnionych celach było poprzedzone wydaniem prawidłowych zarządzeń przez Dyrektora wskazanej jednostki. Za udowodnione należało również uznać, że o zarządzaniach tych każdorazowo informowani byli sędziowie penitencjarni. Sąd Apelacyjny w całości podzielił ponadto oceną prawną okoliczności ustalonych przez Sąd Okręgowy. Przychylając się do wszystkich argumentów podanych przez Sąd Okręgowy w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku, Sąd Apelacyjny doszedł do przekonania, że odwoływanie się do instytucji nadużycia prawa podmiotowego przez powoda było zbędne i drugoplanowe, zwłaszcza że również istotniejszym argumentem mogłoby być odwołanie się do sędziowskiej oceny zastosowania art. 448 k.c., który nie uzasadnia przyznania zadośćuczynienia w każdym wypadku wykazanego naruszenia dobra osobistego. Na tle okoliczności tej sprawy oraz zebranego materiału dowodowego nie było jednak podstaw do uznania, że swoim działaniem strona pozwana naruszyła dobro osobiste powoda związane z odbywaniem kary pozbawienia wolności w godnych warunkach.

Za ugruntowany należy uznać pogląd, zgodnie z którym „zapewnienie przez Państwo godziwych warunków odbywania kary pozbawienia wolności jest jednym z podstawowych wymagań demokratycznego państwa prawnego” (wyrok Sądu Najwyższego z 2 października 2007 r. II CSK 269/07), a „osadzenie skazanego odbywającego karę pozbawienia wolności w przeludnionej celi może stanowić naruszenie dóbr osobistych w postaci godności i prawa do intymności oraz uzasadniać odpowiedzialność Skarbu Państwa na podstawie art. 24 i 448 k.c.” (wyrok Sądu Najwyższego z 28 lutego 2007 r., V CSK 431/06). Podstawowe znaczenie należy przy tym przypisywać okoliczności bezprawnego osadzenia skazanych w przeludnionych celach. W wyroku z dnia 17 marca 2010 r. II CSK 486/09, Sąd Najwyższy wyraził pogląd, zgodnie z którym „nadmierne zagęszczenie celi może samo w sobie być kwalifikowane jako

traktowanie niehumanitarne”. Analogiczne stanowisko zajął Sąd Najwyższy w uchwale składu 7 sędziów z dnia 18 listopada 2011 r., III CZP 25/11 stwierdzając, „Umieszczenie osoby pozbawionej wolności w celi o powierzchni przypadającej na osadzonych mniejszej niż 3 m² może stanowić wystarczającą przesłankę stwierdzenia naruszenia jej dóbr osobistych”. Mając na uwadze przytoczone poglądy Sądu Najwyższego, należy wskazać, że zarzut dotyczący przeludnienia cel, w których przebywała osoba poszukująca ochrony prawnej z art. 448 k.c., wymaga dokładnego zbadania i wszechstronnego rozważenia. Sąd Okręgowy wywiązał się z tego zadania w tej sprawie, ponieważ zebrał bardzo obszerny materiał dowodowy, który został poddany starannej ocenie. W pełni podzielić należy stanowisko wyrażone przez Sąd Najwyższy w wyroku z 2 października 2007 r., II CSK 269/07, zgodnie z którym „osadzenie skazanego w celi w warunkach, w których powierzchnia na jedną osobę wynosiła mniej niż 3 m², przy spełnieniu przesłanek określonych w art. 248 § 1 k.k.w., jest zgodne z prawem”. W ocenie Sądu Apelacyjnego, pogląd ten należy odnosić do okresu od wydania przez Trybunał Konstytucyjny wyroku z 26 maja 2008 r., SK 25/07 do momentu jego wejścia w życie. Podzielając ponadto argumenty wskazujące na wyjątkowy charakter instytucji, która była uregulowana w art. 248 § 1 k.k.w., uznać z drugiej strony należy, że brak jest podstaw do przyjęcia takiej wykładni tego przepisu, która praktycznie eliminowałaby możliwość jego stosowania do 6 grudnia 2009 r. W sytuacji, gdy strona pozwana powołuje się na wyłączenie odpowiedzialności Skarbu Państwa za naruszenie prawa powoda do odbywania kary pozbawienia wolności w godnych warunkach związane z prawidłowym zastosowaniem art. 248 § 1 k.k.w., szczególnej staranności wymaga ustalenie okoliczności stanowiących elementy hipotezy, która do 6 grudnia 2009 r. była zawarta w powołanym przepisie. Jak wskazał Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 28 lutego 2007 r., V CSK 431/06, „ciężar dowodu, że warunki w zakładzie karnym odpowiadały obowiązującym normom i nie doszło do naruszenia dóbr osobistych, spoczywa na pozwanym (art. 6 w zw. z art. 24 k.c.)”. W ocenie Sądu Apelacyjnego, także ze wskazanego zadania Sąd Okręgowy wywiązał się w tej sprawie prawidłowo. Wskazując, że powód przebywał w przeludnionych celach, trafnie Sąd Okręgowy ustalił, że na podstawie art. 248 k.k.w. były wydawane zarządzenia, które wyłączały bezprawność działania strony pozwanej. Zasadnie więc Sąd Okręgowy przyjął, że w okresie istotnym dla wyniku tej sprawy, zachodziły okoliczności, które wyłączają odpowiedzialność strony pozwanej z art. 24 k.c. i nie pozwalają na uwzględnienie roszczenia z art. 448 k.c. Jak zaznaczono, odwołanie się do instytucji nadużycia prawa podmiotowego z art. 5 k.c. miało charakter dodatkowy, było drugoplanowe i miało dopełnić obszerną argumentację podaną przez Sąd Okręgowy. Apelacja podlegała więc oddaleniu.

Na podstawie § 19 i 20 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu, w drugim punkcie wydanego wyroku Sąd Apelacyjny przyznał na rzecz adwokata A. B., ze środków Skarbu Państwa – Sądu Okręgowego Warszawa Praga w Warszawie, kwotę 2700 zł powiększoną o należny podatek od towarów i usług, tytułem zwrotu kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej powodowi z urzędu w postępowaniu apelacyjnym.

Mając powyższe na uwadze, na podstawie powołanych przepisów i art. 385 k.p.c., Sąd Apelacyjny orzekł jak w sentencji.